

Frig başgaby

Category: Kitapcy, Sözler, Taryhy makalalar

написано kitapcy | 26 января, 2025

Frig başgaby FRIG BAŞGABY

«Feska meniň döwletimi alamatlandyrýar»

Ekrandaky konserwativ dogmat iki asyr öň bu sözi üçin modernist Osmanlynyň täzeçillige garşy gidýänleri tarapyndan it alan sanaja dönderiljegini bilenok. Soltan Mahmyt II-ä nämüçin «gäwür patyşa» diýilýänini bir bilýärmikä?

Feskany mukaddesleşdirjek bolup, egnindäki ýewropa penjek-jalbaryny syrtardýandygyndan habary ýok!

Ekranlarda şoňa meňzeş samsyklaç sözler günde gaýtalanyp dur. Hasam erbedi, şular ýaly esassyz gep-gürrüňlere gülünmeli welin, gaýtam gyzgyn çekişmeler bolup geçýär...

* * *

Biziň ýurdumyzda yslam doly we dogry bilinenok, doly we dogry düşünilenok.

Bir henek bardyr, bilýän bolsaňyz.

Biri gurbanlygyň döreýiş taryhyny gürrüň berýärmiş:

«Zürýady bolmadyk Dawut pygamber Hudaýa: «Ýa Rebbim, maňa bir gyzjagaz ber, ony seň ýoluňa gurban edeýin diýip dileg edenmiş. Onuň dilegi kabul bolupdyr. Dawut pygamber gyzynyň adyna Äşe dakanmyş. Aý geçip, gün geçip, gökden Ezraýyl bir geçini alyp gelipdir-de «Gyzy goýber, şuny gurban et» diýenmiş».

Özüňiz gowy bilýänsiňiz, Dawut pygamber däl **Ybraýym pygamber**, gyz däl **oglan**, Äşe däl **Ysmaýyl**, Ezraýyl däl **Jebraýyl**, geçi däl **goýun**...

«Feska meniň döwletimi alamatlandyrýar» diýýäne, ekran garantgasy feskanyň Osmanla Fasdan (Marokko) gelendini aýtdy... Boş gürlmekden başga zady bilmeýänler ekrana çykarylýar...

FES YERLİ VE MİLLÎ Mİ ?

(Keşke Yunan galip gelseydi)

kitapcy.ru

* * *

Dini bilmeýişleri ýaly Anadoly mifolofiýasyny-da bilenoklar:
Mundan üç müň ýyla golaý wagt öň...

Frigiýanyň patyşasy Midas özüni ýarymhudaý yglan edende, hudaý Apollon tarapyndan gulagy eşegiň gulagyna dönderilip jezalandyrylypdyr. Midas gulagynyň üstünden gülünmesin diýip kellesine başgap geýdi: «Frig başgaby».

Gyzyl reňke boýalan begres ýüňden dokalan, depeden aşaklygyna daralýan, silindr şekilli, üstünden sallansyp duran seçekleri bolan feskanyň adamzat taryhyna birinji aralaşyşy şular ýaly

boldy... Frig başgabyny anadoluly hudaý Attis we anadoluly zenan urşujylar amazonkalylylar hem geýipdir...

Gyzyl başgaplary rimliler, wizantiýalylylar, Renessans döwründe italýanlar hem geýdi. ABŞ, Fransiýa, Kuba, Argentina ýaly käbir ýurtlaryň we edara-guramalaryň logosynda azatlygyň we garaşsyzlygyň nyşany hökmünde ulanyldy... Frig başgabyny «Şirinler» multifilmünde-de görensiňiz. Ýurdumyz Anadolyny ýeterlik tanamzok.

* * *

Osmanlynyň feska bilen tanyşlygyna XVI asyrda alžirli deňizçiler sebäp boldy. Nedimden Şeýh Galyba çenli ýazylan diwanlarda feska Alžirdir deňizçilik bilen baglanyşykly düşüňjeler bilen bile agzaldy.

Fesiň döwlet tarapyndan başgap hökmünde kabul edilmegi Mahmyt II-niň döwründe Ýanyçarlar gwardiýasynyň ýatyrylmagyndan soň

bolup geçdi. Tunisden elli müň feska getirildi.

Mahmyt II döwletiň ömrüniň uzamagy üçin tradision osmanly ýaşayyş-durmuş formasynyňam üýtgedilmeginiň gerekdigini pikir edipdir. Munuň netijesinde ol egin-eşik bilen birlikde ýaşayyş-durmuş formalaryna üýtgeşmeler girizdi.

Geçirilen reformalaryň kabul edilşini çaltlandyrmak üçin şahyrlara kasydalar, gazallar ýazdyryldy. Feska wagtyň geçmegi bilen meşhurlyga eýe boldy.

Bir zamanlaryň "püsküllü bela"sy.
Fesler, dönnemin padişahynyň ismiyle anılırdy. Mahmudi fes diğlerlerine göre daha yüksek, yukarı doğru genişleyen ve bol püsküllü formdaydy. Mezar taşlarının yazısını okuyamasaak bile fesin şekline bakarak dönemi tahmin edebiliriz.

Häzir feska «yslamyň simwoly» hasaplansa-da, Osmanlylara garşy uruşan greklerden serblere çenli hemmesiniň kellesinde feska bardy! (Gresiýanyň «Ewzones» batalýonlary 1837-nji ýyldan Ikinji jahan urşuna çenli feska geýdi).

Tampliýerler («Ybadathanaçy rysarlar») köplenç gyzył feska geýen ýagdaýda şekillendirildi, başgap 1872-nji ýylda

tampliýerler üçin resmi eşige öwrüldi.

«Peter Klawýer» rysarlary gök feska geýipdirler. Umuman şular ýaly.

Soňky ýyllarda ABŞ, Angliýa feskany çilim çekmegiň simwoly hökmünde moda öwürdi...

Uzatmaýyn, bir kitaba ýeterlik uzyn gürrüň...

Salymyny bermän hemme zat barada bolýan gödek çekişmeleriň iki esasy sebäbi bar:

– Birinjisi, ruh ýarasy... Özem bu kollektiwleýin trawma bizi bir ýere jemleýän baglary dömdürip, jemgyýetçilik durmuşynyň esasy süňňüni haraplaýar...

– Ikinjisi, jahlyýet... Özem iň howplusy ekran jahyllygy...

Soner ÝALÇYN.

«SÖZCÜ» gazeti, 06.09.2023 ý. Taryhy makalalar